

ких військ, досягти цього не вдалося. В той же час, завдяки стійкому опору оборонців, було затримано ворога та виграно час для зміцнення оборони і мобілізації резервів.

Посилання

1. Патриляк І.К. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду / І.К. Патриляк, М.А. Боровик. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2010. – 590 с.

2. История Третьего Рейха и Национал-Социализма в Германии в 1933-1945 гг. Военно-познавательный и исторический портал [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://germanreich.ru/lit_bich_15.htm.

3. Боевые действия Красной Армии в Великой Отечественной войне [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.bdsa.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=2812&jtitemid=28.

4. Баграмян И.Х. Так начиналась война / И.Х. Баграмян. – 3-е изд. – К.: Политиздат Украины, 1984. – 493 с.

5. Брянский фронт [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.bryanskfront.mybb.ru/viewtopic.php?d=650>.

6. Общедоступный электронный банк документов «Подвиг Народа в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.» [Електронний ресурс]. Режим доступу: – <http://www.podvignaroda.mil.ru>.

7. Боевые действия Красной Армии в Великой Отечественной войне [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.bdsa.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=2812&jtitemid=141.

8. Задко В. Військові дії на Сумщині у 1941–1943 рр. // Сіверянський літопис. – 2003. – № 1. – С. 136-162.

9. Исаев А.В. «Котлы» 41-го. История ВОВ, которую мы не знали / Исаев А.В. – М.: Эксмо, Яуза, 2005. – 400 с.; [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.militera.lib.ru/h/isaev_av5/02/html.

10. Сумская область в период Великой Отечественной войны 1941-1945. Сборник документов и материалов / (сост. Л.Г. Довжинец, Л.А. Заика, И.А. Ильченко и др.). – К.: Наукова думка, 1988. – 440 с.

11. Путивльщина в роки Великої Вітчизняної війни (1941-1945). Збірник документів і матеріалів / (уклад. О.М. Рубанов). – Суми: Мрія, 2010. – 380 с.

12. Книга Пам'яті України. Сумська область. Т. 8. – Суми: Мрія-1, 1995. – 708 с.

13. Гудериан Г. Воспоминания солдата / Г. Гудериан. – Смоленск : Русич, 2004. – 656 с.; [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.militera.lib.ru/german/guderian/index.html>.

14. Лопатін Ю.А. Вистояти і перемогти / Ю.А. Лопатін. – Буринь, 2003. – 92 с.

15. Боевые действия Красной Армии в Великой Отечественной войне. Боевые донесения, разведсводки и приказы за 12 сентября 1941г. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://bdsa.ru/document/html/donesseptember41/410912.html>.

16. Корогод Б.Л. Сумська область у роки Великої Вітчизняної війни / Б.Л. Корогод, Г.І. Корогод, М.І. Логвиненко. – Суми: Козацький вал, 2003. – 178 с.

17. Боевые действия Красной Армии в Великой Отечественной войне [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.bdsa.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=2812&jtitemid=28.

18. Боевые действия Красной Армии в Великой Отечественной войне. Боевые донесения, разведсводки и приказы за 23 сентября 1941г. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://bdsa.ru/document/html/donesseptember41/410923.html>.

19. Боевые действия Красной Армии в Великой Отечественной войне. Боевые донесения, разведсводки и приказы за 25 сентября 1941г. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://bdsa.ru/document/html/donesseptember41/410925.html>.

<http://bdsa.ru/document/html/donesseptember41/410925.html>.

20. История городов и сел Украинской ССР. Сумская область. – К.: Гл. ред. УСЭ, 1980. – 700 с.

21. Великая война [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.velikvoya.ru/btvy/1941/moskva_obor.htm.

22. Невзоров Б.И. Пылающее Подмосковье / Б.И. Невзоров // Военно-исторический журнал. – 1991. – № 11. – С. 18-25.

23. Боевые действия Красной Армии в Великой Отечественной войне. Боевые донесения, разведсводки и приказы за 3 октября 1941г. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://bdsa.ru/document/html/donesoktober41/411003.html>.

24. Обобщенный банк данных «Мемориал» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.obd-memorial.ru>.

Малык Е.И. Военные действия на Путивльщине в сентябре-октябре 1941 г.

В статье, на основе широкого круга источников, рассматривается история боевых действий, которые проходили на территории Путивльского района в 1941 году.

Ключевые слова: оборона, контрнаступление, бронетанковые войска, 40-я армия, Путивль.

Malyk Ye.I. Military action in the Putyvl region in September-October 1941

The article, based on a wide sources, traces the history of the fighting that took place in Putyvl district in 1941

Key words: defense, counteroffensive, armor, 40-th Army, Putyvl.

15.03.2013 р.

УДК 94(477):355.425.4«1941»

І.В. Денисенко

ТАКТИКО-ТЕХНІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ НІМЕЦЬКИХ ТАНКІВ, ЗНИЩЕНИХ ПАРТИЗАНАМИ У СПАДЦАНСЬКОМУ ЛІСІ

Стаття розповідає про деякі тактико-технічні характеристики двох німецьких танків, знищених партизанами-ковпаківцями у Спадцанському лісі 19 жовтня 1941 р.

Ключові слова: партизани, танк, екіпаж, модернізація, вага, броня, калібр.

Бойовий шлях партизанів-ковпаківців багатий на блискучі бойові операції, винахідливі тактичні ходи, приклади мужності та героїзму. Але є знакові події, які ставали поворотними пунктами в історії загону, вирішальними з точки зору подальшого розвитку подій. Одним з таких поворотних пунктів став бій 19 жовтня 1941 року у Спадцанському лісі проти двох німецьких танків. Саме після цього переможного бою у бійців-ковпаківців назавжди з'явилася віра у свої сили, зникло відчуття нездоланності ворога, окріпла впевненість у майбутній перемозі [1, 26-28].

Переможний бій проти двох (таких необхідних на той час на фронті) найсучасніших ворожих танків не може не викликати інтересу до подробиць того бою. Та, якщо послідовність подій 19 жовтня багаторазово описана як самими учасниками, так і істориками

пізніше, самі танки, що брали участь в тих подіях, згадуються досить побіжно. В більшості випадків мова йде про середній та важкий німецькі танки, перший з яких отримав ушкодження гусениці та був захоплений партизанами, а другий підірвався на спеціально встановленій для нього міні при відступі з лісу [1, 29]. Але загальновідомо, що єдиною країною, яка мала важкі танки на той час, був СРСР. Вже цей факт має викликати інтерес до тактико-технічних характеристик танків, втрачених фашистами у Спадщанському лісі.

I. Партизанський трофей

Питання про танк, захоплений партизанами, досить просте – його рештки й досі стоять неподалік Музею партизанської слави. Кожен з відвідувачів може впізнати в характерних кутастих обрисах танк, знайомий з дитинства по художніх фільмах, кадрах кінохроніки, або знайти більш детальну інформацію у мережі Інтернет чи відповідних довідниках. Це PzKpfw III, або Т-3 за радянською класифікацією.

До літа 1943 р. Вермахт розділяв свої танки на легкі, середні та важкі за озброєнням, а не за масою. Тому при приблизно рівній масі та товщині броні PzKpfw III вважався середнім, а PzKpfw IV (про нього мова піде далі) – важким.

Саме PzKpfw III став одним з втілень військової доктрини фашистської Німеччини. На момент вторгнення до СРСР він виготовлявся вже в значних обсягах та був основною машиною «панцерваффе»[2].

Бойова маса танку становила 19,5 т. Екіпаж складався з 5 осіб. Така кількість осіб екіпажу, починаючи з PzKpfw III, стала стандартною на всіх наступних німецьких середніх та важких танках. Таким чином, вже з середини 30-х років ХХ ст. німці досягли функціонального розділення обов'язків екіпажу. Їхні супротивники прийшли до цього значно пізніше – лише до 1943-1944 рр. [2].

PzKpfw III у 1941 році був озброєний 37-мм або 50-мм гарматою з довжиною ствола 46,5 калібру та трьома або двома кулеметами MG 34. 12-циліндровий двигун «Майбах» HL 120TR потужністю 300 кінських сил дозволяв розвивати танку швидкість по шосе до 40 км за годину.

Характерним для корпусу цього танку була рівномірність броньових листів на всіх основних плоскостях та велика кількість люків. До літа 1943 року німці віддавали перевагу зручності доступу до агрегатів проти міцності корпусу. Танки PzKpfw III різних модифікацій випускались з 1936 по 1943 роки фірмами «Даймлер-Бенц», «Хеншель», MAN, «Алкетт», «Крупп», FAMO, «Вегманн», MNN и MIAG.

Хоча PzKpfw III значно поступався найсучаснішому на той час радянському танку Т-34 щодо захищеності та можливості пересування по пересіченій місцевості, завдяки більшій кількості та можливості більш злагоженої та комфортної роботи екіпажу він став основною діючою особою

на полях битв протягом 1941-1942 років.

PzKpfw III використовувався у всіх театрах військових дій – від Східного фронту до африканської пустелі, всюди користуючись повагою німецьких танкістів. Зручності, створені для роботи екіпажу, можна було вважати зразковими. Їх не мав жоден радянський, англійський чи американський танк того часу. Чудові прилади спостереження та прицілювання дозволяли «трійці» успішно боротися з більш потужними Т-34, КВ та «Матильдами» в тих випадках, коли останні не встигали їх виявити [2]. Трофейні PzKpfw III були в Червоній Армії улюбленими командирськими машинами через вищезгадані причини: комфорт, чудова оптика та радіостанція. Проте, вони, як і інші німецькі танки, з успіхом використовувались радянськими танкістами і по прямому, бойовому, призначенню. Існували цілі підрозділи, озброєні трофейними танками [3].

Виробництво танків PzKpfw III було припинено в 1943 році після випуску приблизно 6000 машин. В подальшому продовжилось лише виробництво САУ (самохідні артилерійські установки) на їхній базі.

II. «Важкий» танк

На відміну від вже знайомого нам PzKpfw III (або Т-3), ситуація з другим танком дещо складніша. На згадку про нього залишилися тільки пам'ятний знак (велика кам'яна брила на виїзді зі Спадщанського лісу, де його саме й знищили) та фото, на яких ковпакивці знялися на фоні танку у 1942 році. Але навіть при першому погляді на згадані фото стає зрозуміло, що попри згадки про «важкий» танк, це не захоплений у Червоної Армії КВ, а, безумовно, німецький PzKpfw IV (Т-4) – найсучасніший на той час танк у Німеччині.

На початок операції «Барбароса» з 3582 готових до бою німецьких танків лише 439 були PzKpfw IV. За прийнятою тоді у Вермахті класифікацією танків за калібром гармати ці машини відносилися до класу важких. З нашого боку сучасним важким танком був КВ – у військах його нараховувалось 504 одиниці. До того ж КВ мав абсолютну перевагу по всім бойовим якостям. Перевагу перед PzKpfw IV мав і середній танк Т-34. Таким чином «важкий» німецький танк був здатний успішно протистояти тільки радянським легким танкам Т-26 та БТ. «Важкий» PzKpfw IV мав 75-мм але коротку, а тому малоефективну проти танків супротивника, гармату, подібну до PzKpfw III масу, але більші габарити (завдяки меншій товщині броні). Німцями цей танк, переважно, використовувався для підтримки піхоти. Протягом 1941 року на східному фронті вони втратили 348 PzKpfw IV [4].

Більш істотну роль PzKpfw IV став відігравати після отримання «довгої руки» – 75-мм гармати KwK 40. На Східному фронті танки цієї модифікації з'явилися влітку 1942 року та взяли участь у наступі на Сталінград і Північний Кавказ. Після припинення у 1943 році виробництва PzKpfw III «четвірка» поступово стає основним німецьким

танком. З початком випуску «Пантери» планувалося припинити випуск PzKpfw IV, але генерал Г. Гудеріан особисто наполіг на його продовженні. Подальші події показали, що від був абсолютно правий...

Взагалі PzKpfw IV став єдиним німецьким танком, що вироблявся протягом всієї війни. Вдала компоновка корпусу дозволяла неодноразово модернізувати його, нарощуючи потужність гармати та броньовий захист [4]. Він був найбільш збалансованим, порівняно як з потужними, але неповороткими «тиграми» та «пантерами», так і з дуже маневреними й комфортними, але вразливими PzKpfw III, які до 1943 року вичерпали свій потенціал модернізації.

Співставляючи характеристики танків Другої світової війни, можна зробити висновок – німці раніше за інших стали розглядати танк як основний протитанковий засіб, а це стало головною тенденцією повоєнного танкобудування. Саме PzKpfw IV став першим танком, який сформував цю тенденцію.

Насамкінець слід зазначити, що успіхи німецьких танкових армій перших місяців Великої Вітчизняної війни різко контрастують з ганебною поразкою двох їхніх танків у Спадшанському лісі [5, 160]. Незнайомий з новою для них тактикою партизанської війни, ворог зробив фатальну помилку, кинувши в ліс танки без підтримки піхоти. Але помилки ворога жодним чином не применшують героїзму наших земляків, які в подальшому примусять помилятися німців знову і знову...

Посилання

1. Ковпак С.А. От Путивля до Карпат. – К., 1962. – 201 с.
2. Немецкий средний танк Pz.III (Т-3) [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://vspomniv.ru/T_3.
3. Немецкие танки в Советской армии [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.wio.ru/tank/capt/capt-ru.htm>.
4. Танк Т-4 Pz.4 – самое массовое оружие немецкой армии Второй мировой войны [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.greatarmor.ru/germantanks/603-4-pz4>.
5. История Великой Отечественной войны. Полная хроника. 1418 дней/1418 ночей / авт.-сост. А.В. Сульдин. – М.: Астрель: Олимп, 2010. – 716 с.

Денисенко И.В. Тактико-технические характеристики немецких танков, уничтоженных партизанами в Спадшанском лесу

Статья рассказывает о некоторых тактико-технических характеристиках двух немецких танков, уничтоженных партизанами-ковпаковцами в Спадшанском лесу 19 октября 1941.

Ключевые слова: партизаны, танк, экипаж, модернизация, вес, броня, калибр.

Denysenko I.V. The performance characteristics of German tanks destroyed by partisans in Spadshchansky Forest

The article tells about some of the performance characteristics of two German tanks destroyed by partisans «kovpakivtsy» in Spadshchansky forest on October 19, 1941.

Key words: partisans, tank, crew, modernization, weight, armor, caliber.

14.03.2013 р.

УДК 338.8:93(477.51) «1941/1943»

Є.Ю. Шаповаленко

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ВИРОБНИЦТВО ЯК ПОВСЯКДЕННА ПРАКТИКА ЖИТЕЛІВ ЧЕРНІГІВЩИНИ У 1941-1943 РР.

На основі документальних та архівних джерел досліджується становище селянства Чернігівщини в розрізі німецької окупаційної політики в 1941-1943 роках в сфері сільськогосподарського виробництва.

Ключові слова: аграрна політика, обцинне господарство, трудовдень, примус селян, хліборобська спілка.

В історіографії існує багато досліджень аграрної політики нацистської Німеччини на окупованих територіях України. Серед них ми можемо виділити дослідження В. Нестеренка, С. Власенко, Т. Нагайка [1]. Серед монографічних праць відзначимо роботу О. Перехреста [2]. Ці та інші дослідження головним чином розкривають загальну стратегію в даній сфері, залишаючи недостатньо дослідженою місцеву проблематику, зокрема такого аграрного регіону, як Чернігівщина. Тому мета даної статті полягає у розкритті деяких специфічних рис сільськогосподарського виробництва на Чернігівщині з точки зору повсякденності того часу.

Окупаційний апарат управління аграрним сектором на Чернігівщині мав достатньо розгалужену структуру на чолі з Обласним земельним управлінням, підпорядкованим німецькій комендатурі м. Чернігова. На місцевому рівні аграрними питаннями займалися районні земельні управління (далі – РЗУ). Відповідно до поставлених завдань, РЗУ складались з кількох підрозділів: агровиробничого, агрогосподарського та відділу заготівель. Безпосередній контроль над РЗУ здійснювала німецька районна сільськогосподарська команда [3, арк. 25].

Напочатковому етапі окупації переднімецькою владою постало питання налагодження системи аграрного виробництва на місцях. Було вирішено залишити радянську колгоспну систему, але перейменувати самі господарства в громадські. Ця система суперечила нацистським поглядам на приватну власність, але дозволяла в умовах військового часу найефективніше викачувати з сільського господарства продовольство. Єдиною суттєвою відмінністю стало створення кінцевих ланок-груп, по 8-10 селянських дворів, на які розподілявся німецький план аграрних заготівель на обцинне господарство [4, арк. 72]. Завершальним організаційним етапом стало скасування назв колгоспів та присвоєння їм номерів, як, наприклад, в селі Фастівці Бахмацького району [5, арк. 30]: